

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
 Geliş Tarihi / Date Received : 13.11.2021
 Kabul Tarihi / Date Accepted : 02.12.2021
 Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2021
 e-ISSN : 2636-8838
 DOI : 10.51576/yegah.1023142

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

GEDİKPAŞALI YAHYÂ NAZÎM EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

ŞENDURAN Fatma Münevver¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; 17. yüzyılda yaşayan Gedikpaşalı Yahyâ Nazîm Efendi’nin şâirlik ve bestekârlık yönlerini irdeleyerek, Türk Mûsikîsi’ndeki yerini ve önemini ortaya koymaktır. Günümüzde güfteleri ve besteleri sık kullanılmamasına rağmen kendi dönemine damgasını vurmuş hem Türk Mûsikîsi hem de Türk Edebiyatı alanlarına önemli katkılar sağlamıştır. Şâir Neşâtî tarafından kendisine “Nazîm” mahlası verilen ve aynı zamanda sesinin güzelliği ile yaşadığı dönemde adından sıklıkla bahsolunan Yahyâ Nazîm Efendi; dönemin ünlü hânendeleri arasında yer almış, kendine has icrâsı ile pâdişâh huzurunda birçok fasılda bulunmuştur.

Kendi zamanında yaşamış olan bestekârlara, yazdığı şiirler ilham olmuş ve Peygamber Efendimiz için kaleme aldığı naatlar ile takdir görerek büyük beğeni kazanmıştır. Yahyâ Nazîm Efendi’nin kaleme almış olduğu şiirlere dönemin birçok bestekârı da rağbet etmiştir.

Bu çalışmada Yahyâ Nazîm Efendi’nin repertuvarımızda yer alan besteleri ve farklı bestekârlar tarafından bestelenen güfteleri tablolar hâlinde verilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca elde edilen

¹Öğr. Gör. Dr. Fatma Münevver ŞENDURAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Ses Eğitimi Bölümü, fatma.senduran@hbv.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-4224-8886>

bulgular doğrultusunda; Yahyâ Nazîm Efendi'nin hayatı, yazmış olduğu “*Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*” adlı eseri ve güftelerinin hangi bestekârlar tarafından tercih edildiğine yer verilerek Türk Mûsikîsi'ndeki yeri ve önemi somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, Yahyâ Nazîm Efendi'nin bestelerinde Türk mûsikîsi'nin büyük formlu sözlü beste biçimlerini tercih ettiği, çoğunlukla bayâtî makamına râğbet ederek büyük usûlleri tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca güfteleri kendisine ait olan 6 eserinde, 14 mısralı gazellerinden seçmiş olduğu mısralara yer verdiği, şehnâz makâmındaki eserinin şarkı formunda bestelenen ilk örnekler içerisinde yer aldığı ve biçim açısından analiz edilen beste formundaki eserlerinin simetrik bir yapıda olduğu tespit edilmiştir.

Nitel bir inceleme olan araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bestelerin form analizleri Serda Türkel Oter tarafından geliştirilen, güftenin temel alındığı biçim analiz yöntemi ile yapılmıştır. Yahyâ Nazîm Efendi'nin repertuarımızda yer alan bestelerinin biçim şemaları hazırlanarak, güfteler dîvânda yer alan yazımları ile karşılaştırılmış, gerekli tahlillerin ardından değerlendirilerek tablolar hâlinde biçim şemalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsikîsi, Dîvân Edebiyatı, Yahyâ Nazîm Efendi, Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm

THE LIFE AND WORKS OF GEDIKPAŞALI YAHYA NAZİM EFENDİ

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the poetic and composing aspects of “Gedikpaşalı Yahyâ Nazîm Efendi” who lived in the 17th century, and to put forward his place and importance in Turkish Music. Although his lyrics and compositions are not used frequently today, he left his mark on the period and made important contributions to both Turkish Music and Turkish Literature. Yahyâ Nazîm Efendi, who was given the nick name "Nazîm" by the poet Neşâtî, was frequently mentioned during his lifetime with the beauty of his voice; he was among the famous singers of his period, and with his unique performance, he participated in many musical performances in the presence of the Sultan.

He inspired composers who lived in his own time with the poems he wrote and was appreciated with the naats he wrote for the Prophet. The poems written by Yahyâ Nazîm Efendi were also sought after by many composers of the period.

In this study, Yahyâ Nazîm Efendi's compositions and lyrics in our repertoire were evaluated in tables. In addition, in line with the findings obtained; Yahyâ Nazîm Efendi's life will be examined in terms of Turkish Music in his work entitled “Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm”. It will be mentioned which composers and lyricists prefer their works, and his place and importance in Turkish Music will be tried to be embodied.

Based on the findings obtained in the research, it has been seen that Yahyâ Nazîm Efendi preferred the large oral composition forms of Turkish music in his compositions, and he preferred the grand usuls, and he was mostly in demand the bayâtî maqam. In addition, it has been determined that in his 6 works whose lyrics belong to him, he includes the verses he chose from his 14-line ghazals, and his work in the şehnâz maqam is among the first examples composed in song form. And also it has been determined that his compositions in the form of “beste”, which are analyzed in terms of form, have a symmetrical structure.

The descriptive research method was used in the research, which is a qualitative study. The form analyzes of the compositions were analyzed with the form analysis method developed by Serda Türkel Oter, based on the lyrics. The form schemes of Yahyâ Nazîm Efendi's compositions in our repertoire were prepared and the lyrics were compared with the writings in the dîvân. After the necessary analyzes, the evaluation is made and shown in tables as form diagrams.

Keywords: Turkish Music, Dîvân Literature, Yahyâ Nazîm Efendi, Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm

GİRİŞ

Yahyâ Nazîm Efendi daha çok Na't-gû² sıfatıyla ünlenmiş, yaşamış olduğu dönemde şiirleri ve bestekârlık yönüyle birçok kaynakta adından sıklıkla söz ettirmiştir. Gerek kendi yaşamış olduğu dönemde gerekse kendinden sonraki yüzyıllarda birçok bestekâr tarafından şiirleri ilgi görmeye

---

² Divan şiirinde çok na't yazan şairlere verilen isim (Özcan,1998:452).

devam etmiş ve bestelediği eserler klasik Türk müziğinin unutulmaz şâheserleri arasında yer almıştır. 500'e yakın bestesi olduğu ifade edilmiş olsa da elimize ulaşan eser sayısı yedi bestesi ile sınırlı kalmıştır.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin bestelemiş olduğu eserlerin biçim yönünden analiz edildiği bu çalışmada; "Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Nota Arşivleri" taranarak, Şehnaz makâmındaki "Dîdem yüzüne nâzır nâzır yüzüne dîdem" güfteli eseri, arşivde farklı form isimleri ile kayıtlı bulunduğundan öncelikli olarak analiz edilmiştir. Bestekârın şairlik ve bestekârlık yönünü de ortaya koymayı amaçlayan veriler doğrultusunda, sırasıyla hayatı, mûsikîşinaslığı, eserleri ve divânı ile ilgili bilgiler ele alınarak Türk mûsikîsine sağladığı katkılar incelenmiştir.

Es'ad Efendi (ö.1166/1753)³, Yahyâ Nazîm Efendi'nin Kumkapılı olduğunu, târih sahibi Tayyar-zâde Atâ bey ise (ö.1880)⁴ Kasımpaşalı olduğunu yazmıştır. Tayyar-zâde'nin Nazîm'in Kasımpaşalı olduğunu nereden öğrendiği bilinmemektedir. Nazîm'in asıl ismi Yahyâ'dır.

"Ey nazmı nuuti zibi dîvânü kısas

Ben zara nola Nazîm olursa mahlas" (basma Nazîm dîvânı)

beytinden de anlaşıldığı gibi "Nazîm" mahlasıdır. İlk mahlası Hâlim olan Yahyâ Efendi'ye, Mevlevî şeyhlerinden Neşâtî Ahmet Dede "Nazîm" mahlasını vermiştir (Kam, 1933: 4-5).

Dîvân Edebiyatı'nın ve Türk Mûsikîsi'nin en gösterişli zamanı, Osmanlı imparatorluğunun ise en parlak dönemi olarak gösterilen 17. yüzyıl da; Yahyâ Nazîm Efendi, İtrî ve Hafız Post gibi olağanüstü kabiliyetli bestekârlar var olmuş ve bu dönemin ismine de "Lâle Devri" denilmiştir (Özalp, 2000: 461).

17. yüzyıl Türk mûsikîsi, gelişme asrı olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde bestekârlık ve icrâcılık oldukça ilerleme göstermiş, değerli edvarlar yazılmıştır (Ak, 2009: 61). Kantemiroğlu, Ali Ufki Bey, Hâfız Post, Sultan IV. Murad ve daha birçok bestekâr, Yahyâ Nazîm Efendi'nin yaşamış olduğu döneme damga vurmuşlardır.

³ [Atrabü'l-âsâr](#) fi tezkireti urefâi'l-edvâr adlı tezkirenin yazarıdır. Türk mûsiki tarihinin büyük şahsiyetlerinden ve devrinin tanınmış bestekârlarından biridir.

⁴ Enderûn ve buradan yetişenler için yazdığı tarih kitabıyla tanınan Osmanlı tarihçisi.

Yahyâ Nazîm, Lâle devrinin en verimli şâirleri arasında yer alan ve farklı mevzuları, zamanları ile beraber, mevcudiyetinde İstanbul yaşamını da aksettirdiği manzume ve mesnevileri de bulunan, dîvânı günümüze birden fazla yazılı örneği ile ulaşmış önemli bir bestekâr ve şâirdir (Özcan, 1988: 452).

Klasik Türk Mûsikîsi'nde müzik bilimi ve tarihi bakımından önemli bir vesîka özelliği barındıran yazılı referanslar oldukça enderdir. Esas belge türünün yokluğunda müziğin gündelik pratiği, kuramı, icrâ formları v.b. gibi bilgiler veren ikincil kaynaklar bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Türk Mûsikîsi tarihinin başvuru kaynakları biyografiler, seyahatnâmeler, mecmûalar, genel târihler ve anılardır (Behar, 1987: 26-27).

Bu bağlamda Es'ad Efendi'nin 1728-29 yılları arasında yazmış bulunduğu, 17. yüzyıl ve 18. yüzyıl başlarında yaşamış olan 100 kadar bestekâr hakkında biyografik bilgiler içeren mûsikîşinas teskiresi dönemin mühim kaynaklarından. Tezkirede; bestekârların kısa hâl tercümesinden ve eserlerinin birkaç güfte örneğinden bahs olunmuş ve bestekârların müzik kişiliklerinin temel bir değerlendirmesi yapılmıştır (Behar, 2015: 167). Eserin ismi “*Atrabü'l-âsâr fi tezkireti urefâi'l-edvâr*” olarak bilinse de bazı kaynaklarda farklı isimleriyle dikkati çekmektedir. Sadrazam Damâd İbrâhim Paşa'ya sunulan bu tezkire; Sultan I. Ahmed ile III. Ahmed zamanları arasında mevcut bulunan bestekârlardan birçoğunun hâl tercümelerini içermektedir (Özcan, 1991: 85-86). Bu kaynaktaki Yahya Nazîm Efendi ile ilgili bilgiler ayrıntılı şekilde ele alınmış ve bestekârın Türk Mûsikîsine katkılarından bahsedilmiştir.

17. yüzyılda yaşayan Gedikpaşalı Yahyâ Nazîm Efendi gerek güftekârlık gerekse bestekârlık yönü ile döneme damgasını vurmuş ve Türk Mûsikîsine her iki alanda da büyük katkılar sağlamıştır. Arapça ve Farsça bilen mûsikî ve şiir alanlarındaki yeteneğinin keşfedilmesi ile enderûnda eğitim gören Yahyâ Nazîm Efendi'nin oldukça iyi bir tahsil aldığı kaynaklarda zikredilmektedir.

Çakır (2018), “*Yahyâ Nazîm Dîvânı*” adlı doktora tezi çalışmasında; Yahyâ Nazîm Efendi hakkında yazılmış olan bilgilere ayrıntılı biçimde değinerek tarih içerisinde kendisi ile ilgili bahislerin yer aldığı Tezkire, Edvâr, Âsâr, vb. gibi Osmanlıca yazılı tarihi kaynakların isimlerine ve içeriklerine yer vermiştir (s.1-56).

Araştırmamızda öncelikle Gedikpaşalı Yahyâ Nazîm Efendi'nin hayatı, Türk Mûsikîsi'ne katkıları, besteleri ve bestelenen güfteleri ile Dîvân'ı değerlendirilerek incelemeye tâbi tutulmuştur. Yahyâ Nazîm Efendi'nin eserleri, biçim açısından incelemeye tâbi tutulmuş ve eserler

Oter⁵ tarafından geliştirilen form analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yapılan incelemelerde Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Nota Arşivleri” literatür araştırmasında kullanılmış ve Yahyâ Nazîm Efendi'nin her bestesi için elde edilen örnekler karşılaştırılarak biçim yönünden analiz edilmiştir.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin Hayatı

İstanbul'da Gedikpaşa semtinde dünyaya gelen ve Gedikpaşalı Nazîm diye anılan Yahyâ Efendi'nin, kaynaklarda seksen yaşlarında iken vefat ettiği belirtilmektedir (Özcan, 1988: 452). Gerçek adı Yahyâ olan ve yazılı belgelerde bu şekilde zikredilmesine rağmen aynı mahlası kullanan diğer kişilerden ayırt edilebilmesi için ona "Yahyâ Nazîm Çelebi" denilmiştir. Na't formunda oldukça fazla eseri olması sebebiyle "Na't-gû" ismiyle ünlenmiş ve mesleğinden ötürü "Pazarbaşı" sıfatıyla anılmıştır (Çakır, 2018: 56-57).

Es'ad Efendi, Yahyâ Nazîm Çelebi hakkında gerek doğduğu gerekse yerleştiği semtin yerini belirtirken şu ifadelere yer vermektedir; “Doğduğu ve yerleştiği yer saltanat mekânı ve korunmuş Konstantiniyye'de Kumkapı semti...” (Behar, 2010: 145).

Yahyâ Nazîm Efendi; Dîvân Edebiyatı ve Türk Mûsikîsine duyduğu ilgi, yetenek ve kâbiliyetinin farkedilmesi üzerine Enderûn'da eğitim almış ve burada hem Arapça hem de Farsça öğrenmiştir. Daha sonra kilâr-ı hâssa nöbetçi başlığına getirilmiş, IV. Mehmed zamanında pazarbaşılığı vazifesi ile saraydan çıkarak ömrü vefa ettiği bu görevini sürdürmüştür. Dîvânı'ndaki bazı şiirlerinde fakirlikten ve aylığının yetmediğinden yakınan Yahyâ Nazîm Efendi, anlaşıldığı üzere bu görevini uzun süre îfâ etmiştir. Yaşadığı dönemin devlet büyüklerine övgüler yazarak onlardan sağladığı para ve armağanlarla yaşamını sürdürmeye gayret göstermiştir. Özellikle de kendisini koruyup kollayan Selim Giray'a (ö.1116/1704)⁶ yazmış olduğu sayısız methiyyeler ona olan yakınlığını ortaya koymaktadır (Özcan, 1988: 452).

“*Sicill-i Osmânîyye*” de “kuruyemişçi başı” olduğu ve ömrünün sonuna kadar da bu görevde kaldığı belirtilmektedir (*URL 1*).

---

⁵ (Oter,2018. 292-298).

⁶ Dört defa Kırım tahtına geçip toplam yirmi üç yıl hanlık yapan devlet adamı.

Yahyâ Nazîm Çelebi'nin yaşamı boyunca sarayda mûsikîyle ilgili olsun ya da olmasın herhangi bir dâimî vazifesi olmamıştır. Ruşen Ferit Kam'ın (d.1902-ö.1981)⁷ konu ile ilgili “*Bestegâr-Şâir Nazîm: Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*” isimli eserinde konu ile ilgili yargısı son derece isâbetlidir. Elimizdeki belgelerden bu vazifenin yani taze meyve pazarbaşılığı memuriyetinin Nazîm'a Enderûn, kilar ve nevbetçi başılığının tabiî bir neticesi olarak değil, şiir ve mûsikîdeki başarısı ve şöhretinin ödülü olarak verildiği açıkça veya dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Her devirde birçok ilim ve bilgi, beceri adamlarının, zamanlarının hükümdar ve önde gelenlerine yaklaşımları doğal bir süreçtir. İşte Nazîm'de şiir ve mûsikî vadisindeki başarısına dayanarak, yaşadığı devrin büyüklerine yanaşmış, onlar tarafından kendisine bir iyi niyet eseri olarak bu vazife verilmiştir.” Ruşen Ferit'in bu metnin son cümlesinde “vazife”den kastettiği resmi bir devlet görevi değildir. Burada esas olan anlam bu kelimenin ücret ya da gelir anlamıdır. Nitekim Safâyî Efendi de tezkiresinde bu vazifenin Nazîm'e fiilen icrâ edilmek üzere değil geçim vasıtası olmak üzere verildiğini yazmaktadır. Bütün müzisyenlik ve bestecilik başarılarını tamamen amatör bir şekilde, yani bugünkü deyişimiyle kariyer veya para kazanma kaygısı dışında elde etmiş olan Yahyâ Nazîm Çelebi'ye ömrünün geri kalan kısmını geçim sıkıntısı çekmeksizin geçirmesi için bir arpalık verilmesi gerekmiştir. Bunun adı da taze meyve pazarbaşılığı olmuştur. Mirzazâde Sâlim (ö.1156/1743)⁸ de tezkiresinde bu arpalığın niteliğine atıfta bulunan kinâyeli bir ifade kullanarak “Nazîm'in bu görev ile çerezlendiğini” yazmaktadır (Behar, 2010: 169-170).

Kam (1933), Yahyâ Nazîm Efendi'nin hayatını anlattığı eserinde, genç yaşlarında alkol alışkanlığı ile Kumkapı meyhanelerinde vakit geçirmeye başladığını, yalnızca üç aylarda bu alışkanlığından uzak durarak bayramın gelişi ile eski alışkanlığına tekrar döndüğünü ifade etmektedir. Bestekârın peygamber efendimize olan büyük sevgisi ve muhabbetinin efsânevi tecellisi ile gördüğü bir rüya neticesinde içkiye tövbe ettiğini ve ölünceye kadar “salâhü ittika”dan ayrılmadığını yazmıştır (s.11).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin, Peygamber Efendimize karşı muhabbeti, na't formunda yazmış olduğu şiir sayısının fazlalığından anlaşılmaktadır. Bu durum yukarıda da bahsi geçen bazı rüya hikâyelerinin gün yüzüne gelmesine meydan vermiştir. Bahsi geçen menkîbelerden biri şu şekilde seyreder; Yahyâ Nazîm Efendi, Medine'de olduğu dönemde bir gece bir na't yazıp temize

⁷ Mûsikî tarihine dair araştırmalarıyla da tanınan edebiyatçı, bestekâr, sâzende.

⁸ XVIII. yüzyılın tanınmış âlim, dîvân şâiri, hattat ve tezkire yazarı.

çekemeden uyur. Uyuduğunda Peygamber Efendimizin huzurunda kendisini görür ve "bu akşamki na'tın da güzel olmuş" övgüsüne nâil olur. Yahyâ Nazîm Efendi, sabah uyanınca henüz bir gece evvel kaleme aldığı ve daha hiç okumadığı üstelik temize dahi geçemediği na'tının cami müezzini tarafından sabah ezanına mütakip okunduğunu işitir. Şaşkınlık içerisinde camiye doğru yol alırken müezzine denk gelir. Müezzin, "es-selâmu aleyküm Nazîm Efendi" diye seslenince Nazîm, hiç karşılaşmadığı bu kişinin onu daha önce tanıyor gibi selamlayışına iyice hayret eder. Durumu farkeden müezzin de rüyasında Peygamber Efendimizin kendisine bu na'tı öğrettiğini ve na'tın sahibini kendisine gösterdiğini ayrıca da şiiri minareden okumasını emrettiğini anlatır (Çakır, 2018: 60).

Yahyâ Nazîm Efendi, klasik Türk mûsikîsine birçok güfte kazandırmıştır. Erken yaşlarında Mevlevîhânelere girerek 3 sene şeyh Arzî Mehmed Dede'nin (ö. 1074/1664)⁹ hizmetinde bulunmuş ve sonrasında Neşâtî Dede'ye (ö.1085/1674)¹⁰ bağlanarak, kendilerinden farklı alanlarda yararlanmıştı. Yahyâ Nazîm Efendi'nin Neşâtî Dede ile ilgili yazmış olduğu manzumeler, kendisi ile Neşâtî Dede'nin aralarındaki güçlü bağa örnek teşkil etmektedir. Pâdişâhın huzurunda gerçekleşen fasıllarda bulunarak oldukça beğeni toplayan Yahyâ Nazîm Efendi, 1727'de vefat etmiştir. Ayrıca İstanbul'da Beşiktaş Murâdiye mahallesi'nde bir sokağa "Şâir Nazîm" ismi verilmiştir (Özcan, 1988: 452).

Öldüğü mekân ve gömüldüğü yer ile ilgili net bir bilgi olmamasına rağmen, İstanbul doğumlu olması, orada yetişmesi ve hayatının neredeyse tamamını İstanbulda geçirmesi dolayısıyla vefat yeri için İstanbul tahmin edilebilir (Çakır, 2018: 61).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin Mûsikîşinaslığı ve Eserleri

Bestekârlığı ve şâirliğinden başka ince ve tesirli sesi ile zamanın parlak hânendeleri arasında yer alan ve "Hânende Nazîm" olarak bilinen Yahyâ Nazîm Efendi, devrin içinde bulunduğu sanat ve edebiyat alanlarındaki başarıları ile bahsi geçen bir sanatkâr olmuştur. Yazılı belgelerde Türk Mûsikîsini kimlerden meşk ettiği ile ilgili herhangi bir ibâreye rastlanmamakla birlikte dönemin bilinen mûsikîşinaslarından yararlanmış olabileceği âşikardır (Özcan, 1988: 453).

---

⁹ XVII. yüzyıl dîvân şâiri, Galata mevlevihânesi şeyhi.

¹⁰ XVII. yüzyıl dîvân şâiri, tekke şeyhi, postnişîn

Yahyâ Nazîm Efendi'nin dîvânında, yaşadığı dönemin bazı âlim ve şâirlerinden birer münasebetle bahsetmesine rağmen mûsikî erbâbı hakkında kesin bir bilgi olmadığı ancak Hafız Post'un (d.1620? - ö.1694)¹¹ vefatına telmihan bir kıt'a bulunduğu ve yine nefiri Ahmet Çelebi'ye (ö.1098/1687)¹² vefat tarihi söylediği, bu isimlerin kuvvetle muhtemel Yahyâ Nazîm Efendi'nin mûsikî erbablari olabileceği tahmin edilmektedir (Kam, 1933:12).

Söylemez (2016), "Türk Mûsikîsinde Hafız Post" isimli doktora tezi çalışmasında Hafız Post tarafından kaleme alınan 3 güfte mecmuasından bahsederek bunlardan ikisinde bestekârların isimlerinin ortak kullanıldığını ifade etmiştir. Özellikle Hafız Post'un kendi döneminde yaşamış olan ve görme ihtimali yüksek bestekârların güftelerine yer verildiğini ifade ederek çalışmasında Yahyâ Nazîm Efendi'nin mecmuada kayıtlı güftelerine yer vermiştir.

Mûsikî mecmualarında Yahyâ Nazîm Efendi; büyük Türk bestekârı ve zamanının en kıymetli şâirlerinden, nazariyat ile de uğraşmış ve muasırları tarafından "bir mûsikî âlimi" telakki edilmiştir. Eserlerinin güftelerini çok defâ kendisi yazmış olup, güzel şiirleri kendinden sonra da pek çok bestekâr tarafından bestelenmiştir. 500'den ziyâde eser bestelemiş olan Nazîm'in, 8 eserinin bugün mevcut olduğu ifade edilmekte ancak tablo 2' de yer alan eserlerin hâricinde Hüseyinî makâmında ve na't formunda bir bestesi daha olduğu bildirilmektedir. Diğer yedi bestesinin güfteleri yazılmış ancak bu eserle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir (Arel, 1952: 51). Yahyâ Nazîm Efendi'nin ünlü Hüseyinî nat'ı "Ey ledün mektebinin hâce-i ümmî-lakabı" güftesiyle karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerinden biri de mühim bir emsal taşıyan ramazâniyyesidir. Beyit sayısı 12 olan ramazâniyye, oruç ve ramazanla alakalı başlıca hadis ve âyetlerin nazma çekilmiş metinleri gibi kuvvetli dinî muhtevası ile ilgi çekicidir. Ayrıca muharremiyye ve mi'râciyye gibi dinî formlarda da takdire şâyan şiirler kaleme almıştır. Mevcut güfte mecmualarında bayâtî makâmında 20'den fazla beste ve 10'u aşkın semâî'sinin mevcudiyeti kendisinin bayâtî makâmına duyduğu ilgiye işaret etmektedir (Özcan, 1988: 453).

"Kaynaklarda ve güfte mecmualarında Yahyâ Nazîm Efendi'nin na't, durak gibi eserlerine ismen rastlanmış olsa da Bestekârın Rast makâmındaki durağından başka herhangi bir dini eserine rastlanmamaktadır" (Kam, 1933: 19). Ancak yazmış olduğu na't formundaki güfteler ile yaşadığı dönemde adından sıklıkla söz ettiren Yahyâ Nazîm Efendi'nin bu konudaki ünü birçok güfte

¹¹ XVII. yüzyılın tanınmış âlim, dîvân şâiri, hâfiz ve bestekârlarındandır

¹² XVII. yüzyılın tanınmış âlim, hânende ve bestekârlarındandır.

mecmuasında ve yazılı kaynakta yer bulmuş gerek kendi yaşadığı dönemde gerekse kendisinden sonraki dönemlerde yaşayan na't bestekârları tarafından kullanılmıştır.

Na't ve na't formu hakkında Özalp (1992); "Peygamber Efendimizi methetme ve kendisinden af dileme maksadıyla kaleme alınmış olunan şiirlerdir. Na'tlar form yapısı itibarıyla usûllü veya usûlsüz olarak bestelenir. Genellikle doğaçlama icrâ edilirler. Usûllü na'tlar incelendiğinde ekseriyetle türki darp, durak evferi benzeri usûllerin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Na'tlarda yer alan mısra sayısı dördün altında değildir. Net bir bestelenme yöntemi bulunmamaktadır." diyerek na't-ı şeriflerin tanımına ve biçimine vurgu yapmıştır (s.46).

Dr. Suphi Ezgi'nin kaleme aldığı kaynakta, 54 eser kendisi tarafından notaya alınmış ve Yahyâ Nazîm Çelebi'nin na't formuna örnek olan şiirlerinde yer aldığı eserlerin notalarına yer verilmiştir. Ezgi; usûlleri unutulmuş veya lahinlerinin motifleri bozulmuş eserlerin asıllarına irca ettiğini ifade ederek mûsikî zevkimiz ve bestekârlık yönünden ilim ve sanatça çok faydalı olan bu eserleri Türk Mûsikîsine kazandırdığından dolayı ne kadar bahtiyar olduğunu açıkça ifade etmektedir (Ezgi, 1945: 3).

Es'ad Efendi tezkiresinde Nazîm Çelebi'nin 500'den fazla eseri olduğunu yazmış olsa dahi verilmiş olan bu eser rakamlarını başka kaynaklarla karşılaştırma yoluna gitmeden, ilgili bestecilerin ve bestelerinin izini sürmeden, bunları gerçek rakamlarmış gibi kabul etmek doğru olmayacaktır (Behar, 2010: 116-117).

Kılıç (2013), "Mecmûa-yı Letâif fî Sandukatiél-Meèârif" adlı doktora tezi çalışmasında; güfte mecmuasında yer alan 1477 beste tespit etmiş ve bunlardan bestekârı belli olan eserlerin 90'ında Yahyâ Nazîm Efendi'nin isminin kayıtlı olduğu ifade ederek bu eserlerden 6'sının kendi güftesi ile kayıtlı olduğunu teyit etmiştir (s.56-57).

Es'ad Efendi yaptığı teşbih ile Yahyâ Nazîm Efendi'nin bestekârlıktaki ustalığını şu sözlerle ifade etmektedir;

"Mûsikî alanında gerçekten yeni biçim eserlerin tohumlarını serpererek, daha önce benzerleri görülmemiş renk renk bezenmiş nağme çiçeklerini ustalıklarla yerleştirdi, yetiştirdi, yeşertti. Bunları icrâ vazosuna öyle bir yerleştirdi ki, mûsikîden anlayan herkes beğenip hayran kaldı" (Özalp, 2000: 434).

Es'ad Efendi; “*Atrabü'l-âsâr fî tezkireti urefâi'l-edvâr*” adlı eserinde Yahyâ Nazîm Efendi ile ilgili bilgilere yer vermiş ve geniş bir mûsikî kamuoyunu kastederek pâdişâh ve diğer devlet büyüklerine bizzat huzurlarında fasıllar icrâ ettiğini ve pâdişâhın beğenisini kazandığını açıkça ifade etmiştir. Nazîm Çelebi için bazen pâdişâh tarafından maddi bir ödüllendirmeye gidildiğini ifade eden Es'ad Efendi bu bilgiyi tezkiresinde şu şekilde açıklamıştır. “Felek mevkili kutlu pâdişâhın huzurunda birçok defalar mutluluk verici mûsikî fasılları yaptığından asil pâdişâhın makbulü olduğu için...”. Ayrıca Nazîm Çelebi'nin pâdişâh huzuruna çıkışı hakkında Es'ad Efendi şöyle yazmaktadır “Yüz kere asil tabiatlı pâdişâh hazretlerinin huzurunda neşe veren mûsikî fasılları yapıp...”. Yine aynı kaynakta Yahyâ Nazîm Çelebi hakkında huzurda fasıl icrâ ettiği değil, ama sesini dinleyip beğenen bizzat pâdişâhın emriyle mûsikî öğrendiğini şu sözlerle belirtmektedir. “Güzel sesinin mükemmelliği dolayısıyla cihan ünvanlı pâdişâhın şanlı fermanıya şevkli eserleri olan mûsikî ilmini öğrenmekle görevlendirildiği için”. Es'ad Efendi, Yahyâ Nazîm Çelebi'nin mûsikî çevreleri tarafından takdir edildiğini ve üstadıyetliğine aslında bu çevreler tarafından hükmedildiğini ifade etmektedir. Ayrıca üstadlığına sadece pâdişâh ve devlet ricâli gözünde değil, mûsikîden anlayanlar nezdinde de genel kabul gördüğüne ve bu üstadlığa diğer üstadların hükmetmiş olduklarına dâir kesin ifadeler yer vermiştir (Behar, 2010: 96-98).

Aşağıda tablo 1’de alfabetik sıra ile verilen, Yahyâ Nazîm Efendi tarafından kaleme alınmış olan 30 eserin güfteleri dikkate alındığında, 17. yüzyıldan itibaren birçok bestekâr tarafından rağbet gördüğü, na’t, durak, tevşih gibi farklı formlardaki güftelerinin birden fazla bestekâra tesir ettiği dikkat çekmiştir. Farklı yüzyıllarda yaşamış kişiler olsalar da bestekârların ilgisine mazhar olmuş bu güfteler, birçok mûsikîşinasa Türk Mûsikîsinin sözlü beste biçimlerini içeren formlarda eserler verdimiş ve bu durum Yahyâ Nazîm Efendi’nin şâirlik yönünün yüceliğini açıkça ortaya koymuştur. Daha evvel de belirtildiği üzere Yahyâ Nazîm Efendi’nin bestekârlıktaki ve şâirlikteki kudreti, her iki alandaki yüksek sanat kâbiliyeti gerek kendi döneminde gerekse kendinden sonraki dönemde artarak devam etmiş ve tesirinde kalan mûsikîşinaslara yol göstermiştir.

Bestenin İlk Dizisi	Bestekâr	Makâm	Usûl	Form
Âfitâb-ı subh-i mâ evhâ Habîb-i kibriyâ	Hafiz Post Yusuf Çelebi (Tiznam)	Rast	Evsat	Tevşih
Âfitâb-ı subh-i mâ evhâ Habîb-i kibriyâ	Yusuf Çelebi (Tiznâm)	Rast	Serbest	Durak
Benim âfet-i cihânım	Dellalzâde	Yegâh	Aksak Semâi	Şarkı
Bir haber gelmedi ârâm-ı dil ü cânımdan	Dellalzâde	Yegâh	Hafif	Beste
Bülbülüm bir güle kim şevkimi efvân eyler	Dellalzâde	Yegâh	Yürük Semâi	Yürük Semâi
Değil câm-ı mey açıldı gül-i bağ-ı tarab şimdi	Yahyâ Nazîm Ef.	Bayâtî	Nim Devir	Beste
Dîdem yüzüne nâzır nâzır yüzüne dîdem	Yahyâ Nazîm Ef.	Şehnâz	Sengin Semâi	Şarkı
Ey harîm-i harem-i lem-yezelî	Sâid Özok (Şeyh)	Acem aşırân	Evsat	İlâhî
Fahr-i âlem mahrem-i râz olduğu şebdir bu şeb	Ahmet Efendi (Şikârizade)	Arazbar	Evsat	İlâhî
Gayrıdan bulmaz tesellî sevdiğim	Mustafa İzzet Ef. (Kazasker)	Bestenigâr	Ağır Aksak	Şarkı
Girândır çeşm-i dilde hâb-ı gaflet yâ Resûlallah	Sultan III. Selim (İlhâmî)	Şevkütarab	Durak Evferi	Naat
Gönül o turra-i müşkîn-kemende düşmüşdür	Yahyâ Nazîm Ef.	Büselik	Zencir	Beste
Gönül ki aşk ile pür-sîne hazîne bulur	Dellalzâde	Yegâh	Zencir	Beste
Günden güne bir serv-i hirâman olacaksın	Mustafa Efendi (Tab'î)	Yegâh	Aksak Semâi	Ağır Semâi
Hicr-i lebinde yârin bir dil ki oldu nâ-hoş	?	Arazbar Büselik	Lenk Fahte	Beste
Hicr-i lebinde yârin bir dil ki oldu nâ-hoş	Zekâi Dede	Hicazkâr	Lenk Fâhte	Beste
Kimseyi dil-teng-i âzâr etme sultânlık budur	Dellalzâde	Mahur Büselik	Hafif	Beste
Kimseyi dil-teng-i âzâr etme sultânlık budur	Mehmet Efendi	Şehnâz Büselik	Aksak Semâi	Ağır Semâi
Lâ'lin gören ey hûr-likâ kevseri n'eyler	Zekâi Dede	Bayâtî Büselik	Remel (Ağır)	Beste
Nâle etmezdim mey-i aşkınla pürçüş olmasam	Yahyâ Nazîm Ef.	Bayâtî	Çember (Ağır)	Beste
Ne dâne vü ne dâm ü ne sayyad gerekdir	Dellalzâde	Karcığar	Aksak Semâi	Ağır Semâi
Nihânî ol büt-i şîrin-sühanle söyleşiriz	Dellalzâde	Karcığar	Yürük Semâi	Yürük Semâi

O dil ki ne gam ü endûh ne melâl tutar	Dellalzâde	Revnaknümâ	Zencir	Beste
Ol kim misâl-i hâle meh-i mihribânı var	Yahyâ Nazîm Ef.	Acem	Muhammes	Beste
Piyâle elde ne dem bezmime habîb gelir	Dellalzâde	Yegâh	Aksak Semâi	Ağır Semâi
Taht-gâh eyleyeli gülşeni sultân-ı nesîm	Dellalzâde	Mahur Bûselik	Yürük Semâi	Yürük Semâi
Visâl-i yâre gönül sarf-ı himmet istermiş	Hacı Fâik Bey	Nihâvend	Zencir	Beste
Yakdı cânı bezm-i aşkın âteşin peymânesi	Ali Rıza Şengel (Eyyûbi)	Ferahfezâ	Sengin Semâi	Şarkı
Yakdı cânı bezm-i aşkın âteşin peymânesi	Hacı Fâik Bey	Zâvil	Muhammes	Beste
Zülfün hevesi gönlümü sevdâya düşürdü	Ebu Bekir Ağa	Yegâh	Remel	Beste

Tablo 1. Güftesi Yahyâ Nazîm Efendi' ye ait Türk Mûsikîsi nota arşiv ve koleksiyonlarından¹³ hazırlanan eserlerin listesi.

Bestenin İlk Dizisi	Güftekar	Makâm	Usûl	Form
Değil câm-ı mey açıldı gül-i bağ-ı tarab şimdi	Yahyâ Nazîm Ef.	Bayâti	Nim Devir	Beste
Didi çi kerdî çi kerdî	?	Bayâti	Aksak Semâi	Ağır Semâi
Didem yüzüne nâzır nâzır yüzüne didem	Yahyâ Nazîm Ef.	Şehnâz	Sengin Semâi	Şarkı
Gönül düşüp hâm-ı geysü-yi yâre kalmıştır	Sırrı (Şeyh)	Muha yyer	Zencir	Beste
Gönül o turra-i müşkîn-kemende düşmüştür	Yahyâ Nazîm Ef.	Bûselik	Zencir	Beste
Nâle etmezdim mey-i aşkınla pür- cüş olmasam	Yahyâ Nazîm Ef.	Bayâti	Çember (Ağır)	Beste
Ol kim misal-î hale meh-i mihribânı var	Yahyâ Nazîm Ef.	Acem	Muhammes	Beste

Tablo.2: Bestesi Yahyâ Nazîm Efendi' ye ait Türk Mûsikîsi repertuvarımızda bulunan eserlerin listesi.

Öztuna; Yahyâ Nazîm Efendi'nin şarkı formunda bestelenmiş 9 şiiri olduğunu ifade etmiş olsa da elimizde mevcut bulunan repertuvarda, şarkı formunda bestelenmiş 4 şiiri yer almaktadır. Öztuna'nın bu bilgiye yer verdiği kaynak meçhuldür (Öztuna, 1990: 101).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin günümüze ulaşan eserleri sayı bakımından az olmakla birlikte klasik beste üslubumuzun örneklerini içeren eserleri, bestekârın makâm ve ikâ konusunda iktidar ve tasarrufatını göstererek kendisinin bestekârlıktaki büyük yeteneğini ve kudretini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Muhtemeldir ki daha nice güzel, sanatlı, murabba, nakış ve semâileri Türk Mûsikîsi eserlerinin tesbitine yarar sağlayan araçların olmaması, zaman içerisinde kullanılan

¹³ Tabloların hazırlanma aşamasında Darülelhân, Trt arşivi ve mevcut diğer arşivler ile külliyyatlardan yararlanılarak tamamını içinde barındırılan "Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Nota Arşivleri" kullanılmıştır.

makamların terki, yüzyılların hafızalarda yarattığı tahripler gibi sebeplerle eserler kaybolup gitmiştir (Kam, 1933: 21).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin en çok bilinen ve hâlen günümüzde sevilerek icrâ edilen şehnâz şarkısı bazı kaynaklarda nakış ağır semâi bazı kaynaklarda ise ağır semâi olarak adlandırılmasına rağmen işleyiş bakımından ve terennüm yapısı içermemesi sebebiyle bu çalışmada şarkı formunda ele alınmıştır. Şarkı formu Yahyâ Nazîm Efendi'nin yaşadığı dönemde popüler olmaya başlamış ve dönemin birçok bestekârı da bu formda eserlere rağbet göstermiştir.

Özalp (1992), analiz ettiği ve nota üzerinde biçim şemasını göstermiş olduğu şehnâz eseri şarkı formu örnekleri arasında göstermiştir (s.173).

Kam (1933), Yahya Nazîm Efendi'nin bu eserini “Sâdelik içinde çok ince güzellikler saklayan Ağır Semâi'si herkesin hafızasını süsleyen çok sevilmiş klasik eserlerimizden biridir” diyerek tanımlamaktadır. Eserin terennümsüz olması sebebiyle bazı mecmualarda semâi ikâ'ında şarkı olarak yazıldığından bahsederek bu eserin malum ve ma'rif olan konservatuvar tasnif heyeti muhteremesinin tespit ettiği şekle göre ağır semâi olarak isimlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (s.20-21).

Tanrıkörur şarkı formunu: “*klasik edebiyatın şarkı türünde yazılmış bir ya da daha fazla kıt'ali şiirler üzerine, ikiden onbeş zamanlıya kadar giden küçük usûller kullanılarak ve genellikle terennümsüz olarak bestelenen sözlü eser türü*” olarak tanımlamıştır (Tanrıkörur, 2005: 173).

Önceleri Murabba olarak anılan dörder mısralı şiir yapısını şâirler dörtlükler şeklinde terennüm edilen halk türkülerine benzetmeye başlamış ve bu şiirlere 17. yüzyıldan itibaren şarkı demişlerdir. Şiir alanında giderek çoğalan şarkı, beste sahasında da giderek büyüyen bir biçim, terennüm tarzı bulmaya başlamıştır. Başlarda Nâzım ve Itrî gibi Klâsik Mûsikîmizin kâr, beste, ağır ve yürük semâileri gibi örneklerini vermiş olan bestekârlarımız da bu formda eserler vermişlerdir (Özalp, 2000: 142).

Bu bağlamda ele alınarak şarkı formunda bestelenen eserler incelemeye tâbi tutulduğunda doğum tarihi meçhul ancak ölüm tarihi 1680 olarak zikredilen Mahmûd Çelebi'nin (ö.1680)¹⁴ şarkı formunda bestelediği “Püser adın Memiş imiş” mısra'ı ile başlayan bu formdaki ilk eserden sonra Yahyâ Nazîm Efendi'nin bestelediği şehnâz eseri yüzyıl bakımından ele alındığında şarkı

---

¹⁴ XVII. yüzyılın tanınmış âlim, hânende ve bestekârlarındandır.

formunda bestelenen ikinci eser olması bakımından dikkati çekmektedir. Aynı zamanda şarkı formunda eser bestelemiş olan ilk şâir olduğu söylenebilir.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin Şehnâz makâmında şarkı formunda ki bestesi ve şiirleri için Ruşen Ferit şu ifadelerde bulunmuştur;

“Yahyâ Nazîm Efendi bestelediği eserlerin güftelerini muhtelif şâirlerin dîvânından aldığı gibi çoğunu kendi şiirleri arasından seçmiştir. Bestelerinden muhayyer makâmında zencir ikâ'ındaki murabbanın güftesi müstesna diğerlerinin güfteleri kendinindir. Şehnâz ağır semâi'sinin matla beytinin birinci mısra'ı yazma ve basma dîvânlarda şöyledir: “Dîdem rûhunu gözler gözler rûhunu dîdem”. Öyle zannediyorum ki, bu mısradaki yanağını mânâsına olan (ruhunu) kelimesinin (ru) hecesini (hu) hecesine bağlayan nağmenin imâleli olmasından, bildiğimiz (can) mânâsına gelen (ruh) kelimesi ile karıştırılmaması için sonradan “Dîdem yüzüne nâzır nâzır yüzüne dîdem şekline tahvil edilmiştir.” (Kam, 1933: 21).

	Bestenin İlk Dizisi	Biçim Analizi	Formu	Mısra Sayısı
1	Değil câm-ı mey açıldı gül-i bâğ-ı tarab şimdi Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 9. ve 10. mısra	1.A + T.1.B + 2.A + T.1.B + 3.C + T.2.Ç + 4.A + T.1.B	Beste	4
2	Gönül düşüp hâm-ı geysû-yi yâre kalmışdır Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 3. ve 4. mısra	1.A + T.1.B + 2.A + T.1.B + 3.C + T.2.Ç + 4.A + T.1.B	Beste	4
3	Gönül o turra-i müşkîn-kemende düşmüşdür Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 5. ve 6. mısra	1.A + T.1.B + 2.A + T.1.B + 3.C + T.2.Ç + 4.A + T.1.B	Beste	4
4	Nâle etmezdim mey-i aşkınla pürçûş olmasam Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 3. ve 4. mısra	1.A + T.1.B + 2.A + T.1.B + 3.C + T.2.Ç + 4.A + T.1.B	Beste	4
5	Ol kim misâl-i hale meh-i mihribânı var Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 11. ve 12. mısra	1.A + T.1.B + 2.A + T.1.B + 3.C + T.2.Ç + 4.A + T.1.B	Beste	4
6	Dîdî çî kerdî çî kerdî 6 mısralı Nakış Ağır semâi formundaki eser 1. 2. mısra ve terennümün ardından 3,4,5 ve 6. mısralarda yürük semâi usûlünde işleyiş göstermiş ve birinci terennüm bölümünün tekrarı ile 10/4 lük ağır semâi usûlünde son bulmuştur.	1.A + 2.B + T.1.C + 3.C + 4.D + 5.E + 6.F + T.1.C	Nakış Ağır Semâi/Yürük Semâi Değişmeli	6
7	Dîdem yüzüne nâzır nâzır yüzüne dîdem Gazelden seçilmiş mısralar: 1. 2. 5. ve 6. mısralar	1.A + 2.B + 3.C + 4.B	Şarkı	4

Tablo.3: Bestesi Yahyâ Nazîm Efendi'ye ait eserlerin biçim analizleri.

Bestekârın eserleri biçim açısından incelendiğinde, beste formundaki 5 eserinin tablo 3'te görüldüğü üzere tamamen aynı işleyişi gösterdiği dikkati çekmektedir. 1. 2. ve 4. mısralar ve bu mısraların ardından gelen terennüm nağmeleri aynı ezgilerle bestelenmiş, 3. mısralar meyân bölümüne tekâbül ederek bu bölümlerin terennümleri ise meyân nağmelerinin devamı olarak eser içerisinde ikinci terennüm yapısı ile karşımıza çıkmıştır. Beste formundaki eserlerinin tamamının birebir aynı biçim şemasına sahip olmaları bestekârın oldukça düzenli ve simetrik bir yapıda bu formda eserler bestelediğinin âdeta bir kanıtı gibidir.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin kendi güftelerinden seçerek bestelemiş olduğu eserlerin mısra yapıları incelendiğinde, hepsinde 14 mısralı gazellerinde yer alan beyitlerin dörder dizesini seçerek kullandığı görülmektedir. Altı bestesini bu anlayış ile tertib eden bestekâr, sadece zencir ikâ'ında güftesi Sırrî Efendi'ye ait olan bestesini 4 mısralı murabba yapıda kullanmıştır.

Tablo 3'te eserin ilk dizesinin altında 14 mısralı gazellerden seçilmiş olan mısraların rakamları verilerek güftelerin altında seçilen dizelerin rakamları belirtilmiştir. Gazellere; Ruşen Ferit Kam tarafından kaleme alınan ve Yahyâ Nazîm Efendi'nin bestekârlık ve şâirlik yönlerine ayrıntılı biçimde yer veren 1933 basımı yazılı kaynakta yer verilmiş ancak ağır semâi formundaki eserinin güftesine bu kaynakta rastlanamamıştır.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin Dîvânı

Yahyâ Nazîm Efendi'nin 500 sayfadan fazla olan basılı *Dîvânı* beş bölüm hâindedir. Dîvânın içerisinde; 226 kadar kıt'a, 120 rubâî, na't ve gazel, 56 kasîde, 35 kadar târih, 4 terkîb-i bend, 4 müseddes ile birlikte farklı Nazîm şekilleri kullandığı dikkati çekmektedir. Murabbâ formuna, türkî şeklinden ilhâm ederek şarkî şeklini verenlerden biri Yahyâ Nazîm Çelebi'dir. Genç çağdaşı Nedîm ile bu şekil, klasik şiirimizde yer almıştır. Beş bölümün ilkinin 18, diğerlerini ise 28, 32 ve 37 yaşlarında tertîb etmiş ve daha sonraki şiirlerini de beşinci *Dîvân*'ında bir araya getirmiştir. Üslûbu oldukça net ve muasırlarına nazaran daha sâdedir (Öztuna,1990: 101).

“Yahyâ Nazîm Efendi'nin dîvânında; müstezâd, muhammes, tahmis, müsemmen, mu'aşşer, terci'-i bend, lügaz, mesnevi, şarkî ve matla gibi toplam 17 farklı nazım şekliyle yazılmış manzumeler yer almaktadır. Dîvândaki manzume sayısı 1564, beyit sayısı ise 13693'tür. Dîvânda yer alan 1564 adet manzumeden; 56'sı kasîde, 64'ü gazel, 2'si müstezâd, 2'si muhammes, 1'i tahmis, 1'i müsemmen, 1'i terci'-i bend, 3'ü terkîb-i bend, 3'ü mesnevi, 5'i kıt'a, 108'i rubâ'î ve 54'ü matla olmak üzere 300'ü na'ttır. Na'tların beyit

sayısının tamamı 4520'dir. Buradan dîvânın ortalama üçte biri'nin na'tlardan oluştuğu söylenebilir”
(Çakır, 2018: 1377).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin Dîvânının ilk bölümü aşk konulu mesnevidir. Âşık ile sevgili arasındaki aşkı anlatmaktadır. Dîvânın birinci bölümü olan *Dâstân-ı Heçr ü Visâl*'de Heçr'in yani âşık'ın, Visâl'e yâni sevgili'ye âşık olması, ardından Visâl'in Heçr'den ayrılması ve Heçr'in sevgilisine kavuşma sürecinde yaşadığı zorlukları ve serüvenleri içerir (Yıldırım, 2016: 1674).

Bu bölüm, Yahyâ Nazîm Efendi'nin 1668 yılında bitirdiği ilk dîvânında bulunmaktadır. 160 beyitten oluşan mesnevi, âşıkâne konulu bir sergüzeştir. Ayrıca şâir metin içinde bir gazel ve rubaîye yer vererek; tek düzeliği kırmak, üslûba akıcılık ve heyecan kazandırmak istemiştir. “*Dâstân-ı Heçr ü Visâl*” aşk temalı bir mesnevidir. Hikâye, okuyana özne anlatıcıdan iletilmiştir. Yani âşığın gerçek kimliği şâirin kendisi ile birleşmiş ve sonuç olarak anlatılanların Nazîm'in başından geçenler olduğu fark edilmiştir. Doğal bir üslûpla yazılan bölüm, dönemin takdir edilen mesnevileri içerisinde yer almıştır. Eserde, o zamanın dil zevki ve estetik anlayışı rahatlıkla gözlenebilmektedir (Yıldırım, 2016: 1685-1686).

Yahyâ Nazîm Efendi'nin “*Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*” isimli külliyyatı gençlik dönemlerinde dahi ne kadar üretken olduğuna işaret etmektedir. Özellikle na't formunda kaleme alınan şiirlerinin fazlalığı dikkati çekmektedir. Türk Mûsikîsinde hem yaşamış olduğu zamanda hem de diğer dönemlerde yazmış olduğu na'tları ile ün kazanan şâirin dîvânında farklı nazım şekillerinde yazmış olduğu birçok örnek yer almaktadır (Çakır, 2018: 60).

SONUÇ

Türk Mûsikîsi yüzyıllar boyunca varolan gelenek görenek, kültür ve toplumsal yapının mevcudiyeti ile şekillenmiş her yüzyılda farklı güftekarlar ve bestekârlar tarafından sözlü Türk Mûsikîsi kültürümüz birçok anlamda değişim ve gelişim göstermiştir. İlk yüzyıllarda Farsça güfteli Sözlü Türk Mûsikîsi formları daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı Türkçesi ve sonrasında da Türkçe güfteler kullanılarak bestelenmişlerdir. Büyük formlu beste biçimlerinden küçük formlu beste biçimlerine doğru ilginin farklılaştığı bu alanda arûz vezni ile yazılan güfteler yerini hece vezinli güftelere bırakmış hatta son yüzyıllarda ise herhangi bir kalıba dahi oturtulma çabası gösterilmemiştir. Bu açıdan bakıldığında 17. yüzyılda bestekârlık ve güftekarlık yönüyle dönemin önemli isimlerinden olan Yahyâ Nazîm Efendi Türk müzik kültürü geleneğimizin yaşatıldığı bu

yüzyıldaki mûsikî anlayışının ve dönemin edebî özelliklerinin anlaşılabilmesi bakımından önemli bir örnektir. Araştırmada öncelikle Yahyâ Nazîm Efendi'nin hayatı hakkında bilgilere yer verilmiş yaşadığı dönem içerisindeki önemi vurgulanmıştır. Yapılan araştırma neticesinde Yahyâ Nazîm efendi'nin repertuvarında yer alan yedi eseri incelemeye tâbi tutulduğunda beşi beste biri ağır semâî ve biri de şarkı formu olmak üzere yapmış olduğu bestelerde daha çok Türk Mûsikîsi'nin büyük formu sözlü beste biçimlerini tercih ettiği tespit edilmiştir. Bestelemiş olduğu eserlerde bayâtî makâmına daha çok rağbet ettiği ve büyük usûlleri tercihen bestekârlık yönünü ön plana çıkardığı dikkati çekmektedir. Eserleri form açısından ele alındığında simetrik olarak sistemli şemalara sahip oldukları, nağme, makâm, usûl ve terennüm yapılarının simetrik bir işleyiş gösterdiği görülmektedir. Kendi besteleri de dâhil olmak üzere repertuvarında yer alan 30 eser de şaheser güfteleri kullanılmış ve elimizde mevcut bulunan repertuar içerisinde bu eserler yer almıştır. 17. yüzyıldan itibaren Hâfız Post, Yusuf Çelebi (Tiznam), Dellalzâde, Said Özok (Şeyh), Ahmet Efendi (Şikârizade), Kazasker Mustafa İzzet Efendi, III. Selim, Tab'î Mustafa Efendi, Zekâî Dede, Mehmet Efendi, Hacı Fâik, Ali Rıza Şengel (Eyyûbî) ve Ebu Bekir Ağa gibi farklı yüzyıllara damgasını vurmuş bestekârlar, Yahyâ Nazîm Efendi'nin güftelerine eserlerinde yer vermiş ve bazı güfteleri ise birden fazla bestekâr tarafından bestelenmiştir.

Yahyâ Nazîm Efendi'nin dîvânı, dönemin edebi özelliklerinin önemli bir örneği olarak günümüze intikal etmiş, içerisinde yer alan 17 farklı nazım şekli ile Türk Mûsikîsi âsârına mühim bir kaynak olma niteliği göstermiştir. Na't formunun 300'den fazla örneğinin yer aldığı eserin 17. yüzyılda var olan edebî kaynakların başında geldiği tespit edilmiştir. Şehnâz makâmındaki "Dîdem yüzüne nâzır nâzır yüzüne dîdem" güfteli bestesi, farklı kaynaklarda ağır semâî, nakış ağır semâî ve şarkı formu içerisinde gösterilmiş, yapılan form analizinde şarkı formunda yazılması gerektiğinin daha doğru olduğu gerekçeleri ile açıklanarak ortaya konmuştur. Bestekârın bahsi geçen şehnâz makamındaki bu eseri şarkı formunda bestesi ve güftesi aynı kişiye ait olan ilk eser olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Sultan Murat'ın günümüze ulaşan "Püser adın Memiş imiş" güfteli şarkısından sonra 17. yüzyılda bestelenmiş şarkı formundaki ikinci eser olması dolayısıyla formun ilk örneklerinden olması bakımından da önem arz etmektedir. Günümüze 7 bestesinin ulaştığı şâir Yahyâ Nazîm Efendi bu eserlerin 6'sında kendi güftelerine birinde ise Sırrî Efendi'nin şiirine yer

vermiştir. Çalışmada tespit edilen bir diğer nokta ise güfteleri kendisine ait olan 6 eserinde de 14 mısralı gazellerinden seçmiş olduğu mısralara yer vermesidir.

KAYNAKLAR

- Ak, A. Ş. (2009). *Türk Mûsikîsi Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arel, H. S. (1952). *Yahyâ Nazîm Çelebi*, Musiki Mecmuası, İstanbul: (s. 50-51).
- Behar, C. (1987). *18. Yüzyılda Türk Müziği Charles Fonton*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislâmın Müziği*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Behar, C. (2015). *Osmanlı /Türk Mûsikîsinin Kısa Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakır, M. S. (2018). *Yahyâ Nazîm Dîvânı (İnceleme-Tenkitle Metin)*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Ezgi, S. (1945). *Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salat-Durak*, İstanbul: M. Sadık Kâğıtçı Matbaası.
- Kam, R. F. (1933). *Bestegâr-Şâir Nazîm: Hayatı, Eserleri Hakkında Tetkikat*, İstanbul: Hilâl Matbaası.
- Kılıç, E. (2013). *Mecmûa-yı Letâif fi Sandukatiél-Meèârif*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Oter, S. T. (2018). *Klâsik Türk Mûsikîsinde Sözlü Eserlere Yönelik Olarak Yeni Bir Form Analizi Yöntem Önerisi*, Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 10 (57), 292-298.
- Özalp, M. N. (1992). *Türk Mûsikîsi Beste Formları*, Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayım Müdürlüğü Yayınları.
- Özalp, M. N. (2000). *Türk Mûsikîsi Tarihi*, Birinci Cilt, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, N. Uzun, M. (1988). *Nazîm*, 32. cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (s.452-453).
- Özcan, N. (1991). *Atrabü'l Âsâr*, 4. cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (s.85-86).
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, İkinci Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Başbakanlık Basımevi.

Söylemez, M. (2016). *Türk Musikisinde Hâfız Post*, Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tanrıkorur, C. (2005). *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yıldırım, İ. (2016). *Nazîm Yahyâ'nın Bir Aşk Hikâyesi: "Dâstân-ı Hecr ü Visâl"*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 57, Erzurum: (s.1663-1700).

İnternet 1: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Naz%C3%AEEm-Yahy%C3%A2-celebi>, erişim tarihi: 12.10.2021.